

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Praktik i praktiken

Om svenskstudier och praktik – en kvalitativ studie med fokus på den
invandrades upplevelser i samband med praktik som åtgärd inom sfi, SAS och
Sv2A-studier

Roger Andersson

Specialarbete, 15 hp
Svenska som andraspråk
Vt 2010
Handledare: Roger Källström och Karin Sandwall

Sammandrag

Denna studies syfte är att undersöka invandrades syn på och upplevelser av praktik i samband med svenskstudier. Studien grundar sig på kvalitativa intervjuer med fyra kvinnor som alla har erfarenheter av praktik i samband med sfi och studier i svenska på högre nivåer.

Deras upplevelser har sammanställts under fyra olika teman; språkutveckling, handledarens roll, möjligheter till arbete, samt integration. Dessa olika teman jämförs även med en rad statliga utredningar och andra rapporter som tar upp praktik och kopplingen till de olika temana.

Studiens teoretiska referensram visar på högt ställda politiska intentioner när det gäller praktik som åtgärd för en etablering i samhället. Praktiken ska bl.a. gynna inträdet på arbetsmarknaden och vara språkutvecklande. Respondenternas syn på praktiken handlar framför allt om betydelsen av praktik som språkutvecklande och som mycket viktigt för att kunna få ett arbete.

Studien uppmärksammar att arbetsförmedlingen anser att arbete är vägen till språk, medan utbildningslinjen ser språket som vägen till arbete. Att man ska nå fram till målet – språk och arbete – är allas ambition, men **hur** man når fram och vilken roll praktiken fyller i sammanhanget finns det olika uppfattningar om.

Denna studie menar att de politiska intentionerna skulle kunna fungera bättre om en större samverkan och samsyn fanns hos de olika aktörerna runt invandraren.

Nyckelord: praktik, svenska som andraspråk, integration

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte och forskningsfrågor	2
2 Teoretisk bakgrund.....	3
2.1 Kursplaner	3
2.2 Praktik i olika perspektiv	4
2.3 Praktik, språkutveckling och handledarens roll	7
2.4 Praktik och integration	9
3 Metod	11
3.1 Urval	11
3.2 Genomförande och tillförlitlighet	12
4 Resultatredovisning.....	13
4.1 Deltagande elever och praktikplatser	13
4.2 Praktik och språkutveckling	15
4.3 Handledarens roll	16
4.4 Praktik och arbete.....	17
4.5 Praktik och integration	18
4.6 Kopplingen mellan språk, praktik, handledare, arbete och integration	20
5 Analys	21
5.1 Praktik, språkutveckling, arbete och handledarens roll	21
5.2 Praktik och integration	22
6 Slutdiskussion	23
7 Litteraturförteckning.....	25

Bilagor

Bilaga 1

Frågeformulär

Frågeformulär

Bakgrund

1. Kön, födelseår och födelseland?
2. Modersmål och övriga språkkunskaper?
3. Utbildningsbakgrund och yrkeserfarenheter?
4. Familj/boende/hälsa?
5. Tid i Sverige och eventuell sysselsättning utöver skola och praktik?
6. Framtidsplaner – varför just de planerna?
7. Tidigare praktikplacering – hur var de?

Teman och inledande frågor avseende praktik

8. Vad har du för praktikplats? Berätta lite om din praktikplats! Hur är det där? Vad är bra/inte så bra? Varför har du just den praktikplatsen? Vem hittade den? Hur hittades den? Finns det andra i din grupp som inte har praktik? Varför?
9. Hur länge har du varit på din praktik nu? Hur länge ska du vara kvar där?
10. Berätta lite om vad du gjorde sist du var där?

Tema 1: Praktikens betydelse för **språkutveckling**

Öppningsfrågor:

Pratas det mycket (svenska) på din praktikplats? Vilka språk används på arbetsplatsen (vilka använder du?) i vilka situationer? Vem pratar med vem, när/om vad? Är du med i samtalen (med vilka, varför/ varför inte, lyssnar/talar själv)? Skulle du vilja prata mer? Varför? Med vem? Läser och/eller skriver man mycket? Vem gör det? När/vad?

Vad brukar ni prata om på praktikplatsen? Hur använder du språket på praktikplatsen? (Talar? Skriver? Lyssnar?)

Vilka arbetsuppgifter har du? Samma /varierande? Varför? Vem bestämmer arbetsuppgifterna? Lär du dig någon svenska på din praktikplats?

Tema 2: Praktikens betydelse för att komma in på **arbetsmarknaden** – få referenser/kontakter/arbete.

Öppningsfrågor:

Nu när du varit på en svensk arbetsplats – är det lättare för dig, tror du, att göra praktik/arbete på en annan svensk arbetsplats? Varför/inte?

Finns det några lediga jobb där? Vill/Kan du få det?

Får du goda referenser när du slutar, tror du, varför/inte?

Hur många jobbar på din avdelning?

Hur länge har de jobbat där? Trivs de?

Hur trivs du? Skulle du kunna tänka dig att jobba där?

Inom det yrket?

Tema 3: Praktikens betydelse för **integration**.

Öppningsfrågor:

Pratar du mer med någon speciell kollega på praktikplatsen?

Om ni inte pratar om jobbet, vad pratar ni då om?

Har du med mat eller köper du där?

Vad innebär integration för dig?

Tema 4: **Kopplingen skola/praktikplats** – ser informanten någon sådan koppling och i sådana fall hur? Hur ser sambandet mellan lärande- och användningsrum ut.

Öppningsfrågor:

Har ni pratat någon gång om skolan på praktikplatsen?

Har du haft användning för något som ni gjort i skolan när du pratar/skriver/lyssnar/läser på din praktikplats? Brukar läraren fråga vad du gjort/vad som hänt på din praktikplats? Brukar du få uppgifter att lösa på praktikplatsen? Om inte, vore det en bra idé (varför/inte?). Känner du igen något på din praktikplats som också tas upp i din lärobok?

Har någon coach/lärare varit på praktikplatsen (varför/vad gjorde där – och/eller diskuterat praktikplatsen med dig?)

Hur skulle skolan kunna hjälpa dig att prata/lyssna etc. bättre på praktikplatsen?

Tema 5: Hur ser informanten på **handledaren på praktikplatsen**. Vilken betydelse spelar handledaren?

Öppningsfrågor:

Är din handledare bra? Varför/inte?

Hur länge har din handledare jobbat på din praktikplats? Haft flera praktikanter?

Vad brukar ni prata om? Får du tillräckligt stöd med utförande av arbetsuppgifter och med språkinläring?

Brukar du fråga henne/honom om något? (arbetsuppgifter/språkliga frågor) varför/varför inte?)

Hur mycket brukar du prata med henne/honom under en dag?

Finns det någon annan du hellre frågar om saker? Varför/inte?

Förstår de vad som är svårt för dig? Behöver du mera hjälp av dem?

Vilken?

Tema språkutveckling

- Har du lärt dig något? Språk/annat? Hur gick det till? Berätta om ett tillfälle när du och någon på praktikplatsen pratade om några nya ord eller när du inte förstod något på praktikplatsen som du var tvungen att fråga om? Hur förankrade du din nya kunskap? Antecknade? Memorerade?

Tema arbete

- Tror du att praktiken förbättrar dina chanser på arbetsmarkanden? Hur då? På vilket sätt? Har du användning av något som du lärt dig tidigare i utbildning och/eller yrkesliv?

Tema integration

- Känner du att du är välkommen på praktikplatsen? Hur/varför? Känner du dig som en av dem? Varför/inte? Berätta om något nytt (avseende exempelvis koder) som du har upptäckt i och med din praktik? Nya företeelser och kunskaper om Sverige och hur det fungerar här? Hur ser du på praktik och arbete?

Tema koppling skola/praktikplats

- Tycker du att praktikplatsen fungerar som en skola? Varför/inte? Tänker du på skolan som en arbetsplats? Varför/inte?

Tema handledaren på praktikplatsen

- Vilket stöd och vilken typ handledningshjälp får du av din handledare/arbetskamrater avseende språk- och yrkeskunskaper? Berätta om ett sådant tillfälle.

Övrigt

Har något förändrats över tid? Ser du annorlunda på något nu (avseende praktiken och allt därtill), i jämförelse mot innan du praktiserade/i början av din praktik?

Berätta om någon jobbig situation. Har du känt dig obekvämt eller känt att du inte visste hur du skulle agera i en viss situation? Eller inte vetat vem du skulle fråga eller vart du skulle vända dig?

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Att nyanlända invandrare i Sverige ska få möjlighet att lära sig svenska och få tillträde till den svenska arbetsmarknaden är högt prioriterade mål från olika myndigheter i Sverige. Från politiskt håll förespråkas *arbetslinjen* där arbetsförmedlingen och kommunerna är några av de aktörer som har roller av olika karaktär, när det gäller språkutveckling och en etablering på arbetsmarknaden för nyanlända invandrare. I och med den nya lagen om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare (Prop.2009/10:60:s.1) kommer kopplingen mellan kommunerna och arbetsförmedlingen att öka än mer.

Kommunerna är ansvariga för att den nyanlände erbjuds sfi (svenskundervisning för invandrare). En allt vanligare åtgärd i samband med sfi är att de studerande gör arbetsplatsförlagd praktik som en del i utbildningen. Arbetsplatsförlagd praktik i samband med svenskstudier är, och har varit, föremål för diskussion och debatt utifrån olika aktörers perspektiv.

För att ge en mer nyanserad bild kommer fokus i föreliggande studie att ligga på invandrarens upplevelse av praktik i kombination med svenskundervisning. Studien kommer att fokusera på fyra olika teman: praktikplatsen och språkutveckling, handledarens roll på praktikplatsen, praktikplatsens betydelse för arbete, samt praktikplatsens koppling till integration. De studerande som intervjuats har gjort praktik i samband med studier på sfi-nivå, grundläggande-nivå- och/eller gymnasienivå.

Kursplanerna för sfi och för svenska på grundläggande nivå (SAS) gör det möjligt att kombinera sina studier med praktik/arbete. I kursplanen för sfi kan man läsa följande: ”Kommunen ska i samarbete med arbetsförmedlingen verka för att en elev i sfi ges möjligheter att öva det svenska språket i arbetslivet och för att sfi kan kombineras med andra aktiviteter såsom arbetslivsorientering, validering, praktik eller annan utbildning (SKOLFS:2009:2). Kursplanen i svenska på grundläggande nivå menar att: ”språkutveckling försiggår inte bara inom ramen för utbildning utan även i arbete och under andra aktiviteter” (SKOLFS:2004:25). På gymnasial nivå ger kursplanen i svenska som andraspråk (Sv2A) den studerande möjlighet till fördjupning genom t.ex.: ”att sätta sig in i ett fackspråk” /.../ (SKOLFS:2000:3).

Mängder av utredningar om sfi har gjorts av myndigheterna på beställning av regeringar under årens lopp, vilket inte minst denna studies litteraturförteckning vittnar om. En utredning som gjorts av IFAU:s (Institutet för arbetsmarknads-politiska åtgärder) som sorterar under Arbetsmarknadsdepartementet skriver: ”Påskyndandet av ett inträde på arbetsmarknaden kommer alltmer i fokus, där praktik på en arbetsplats ses som en viktig insats och dessutom den vanligaste

åtgärden som vidtas för att underlätta invandrades och flyktingars integration (Franzén & Johansson, 2004:12).

Franzéns & Johanssons rapport visar dessutom att det råder olika synsätt utifrån lärares, praktikhandledares, arbetsförmedlares, och integrationshandläggares perspektiv gällande vad praktik i arbetslivet ska syfta till för de nyanlända i Sverige. Den invandrades röst och hans/hennes föreställning avseende arbetsförlagd praktik är mindre hörd i dessa sammanhang, något som också Søgaard Sørensen & Holmen poängterar i sin forskning om språkutveckling på en arbetsplats: ”Vi har fundet det særdeles vigtigt at lade flygtninge/ invandrerne selv komme till orde i undersøgelse” (Søgaard Sørensen & Holmen, 2004:42).

Som lärare på sfi och SAS har mitt intresse för ovan nämnda problematik vuxit under de senaste åren. I mitt arbete har jag kommit i nära kontakt med olika aktörer kring invandraren, vilket gett mig ett brett perspektiv utifrån de olika aktörernas roll.

I studien refererar jag till den nu gällande kursplanen för sfi och dess föregångare, då båda har varit giltiga under den tid respondenterna gjort sin praktik i samband med sina studier.

1.2 Syfte och forskningsfrågor

Studiens syfte är att få en djupare förståelse av de tankar, känslor och upplevelser som kursdeltagaren har av arbetsplatsförlagd praktik inom ramen för sfi, SAS, eller Sv2A-undervisningen och vad den innebär utifrån hans/hennes perspektiv. Utifrån detta vill jag bidra till en djupare förståelse och en komplettare bild av synen på praktik som åtgärd i samband med svenskstudier för invandrare. De konkretiserade frågeställningarna är som följer:

- Vilka upplevelser och erfarenheter har invandrare av den arbetsplatsförlagda praktiken?
- Hur ser de politiska intentionerna och riktlinjerna ut när det gäller praktik för invandrare?
- Stämmer invandrarens bild överens med de politiska intentionerna?

Begreppet invandrare och flykting kommer att användas synonymt, och betecknar i denna studie en person som invandrat till Sverige och deltar i svenskundervisning på nivåerna beskrivna ovan.

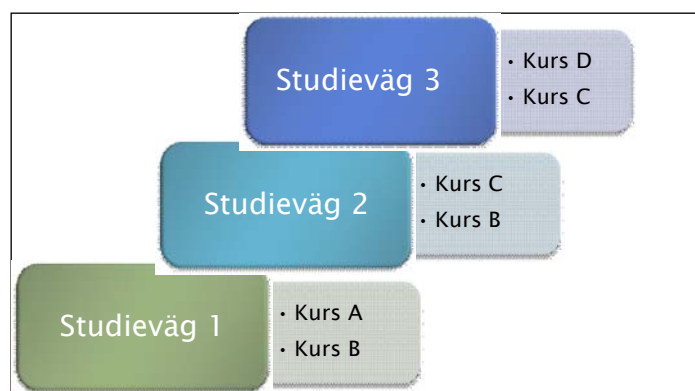
2 Teoretisk bakgrund

2.1 Kursplaner

Den nuvarande kursplanen för sfi fastställdes av regeringen 2008 och började gälla 1 januari 2009 (SKOLFS:2009:2). I kursplanens inledning står det att sfi är en kvalificerad språkutbildning där vuxna invandrare ska ges språkliga redskap för att aktivt kunna delta i vardags-, samhälls-, och arbetsliv. Vidare står det att utbildningen vänder sig till människor med ytterst olika förutsättningar, erfarenheter, livssituation och studiemål. Individernas behov ska stå i centrum och utbildningen ska utformas och planeras tillsammans med eleven, så att dennes intressen, erfarenheter, allsidiga kunskaper och långsiktiga mål anpassas med utgångspunkt i den enskilde individens behov. Utbildningen ska kunna kombineras med t.ex. arbetslivsorientering, validering, praktik eller annan utbildning (SKOLFS:2009:2).

I kommentardelen till kursplanen kan man läsa att sfi sedan 2007 är en renodlad språkutbildning och att undervisningen är en viktig del av arbetet med att ”förbättra introduktionen” samt ”för att få kunskaper om det svenska samhället” (SKOLFS:2009:2). I samband med 2007 års kursplan lyftes samhällsinformation inom sfi-undervisningen bort, men förblir fortfarande kommunens ansvar, dock ska det ske utanför ordinarie sfi-utbildning.

Kursplanen består av fyra kurser som organiseras i tre studievägar, där det är elevens tidigare studievana, utbildningsbakgrund och progression som avgör inplacering i kurs och studieväg. Se figur 1.

Figur 1. Studievägar och kurser för sfi

De olika kursernas mål är uppdelade i hörförståelse, läsförståelse, samtal och muntlig interaktion, muntlig produktion samt skriftlig färdighet. I kursplanen finns konkreta mål beskrivna, vilka eleven ska ha uppnått efter avslutad kurs. I den nya kursplanen är målen numera också relaterade till Europarådets referensram, *Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning* (SKOLFS:2009:2). Syftet med kopplingen till den europeiska referensramen är bland annat att den ska hjälpa oss att förstå hur det går till när

vi lär oss språk, något som är relevant när språkinläring i andra miljöer än klassrummet ska diskuteras. I referensramen säger man att det inte räcker att peka på de fastställda lärandemålen de studerande måste utveckla och uppnå, utan man måste ”även ta upp processer för språktillägnande och språkinläring, samt undervisningsmetoder” (Skolverket 2009: Gemensam europeisk referensram: 18).

I kommentardelen till kursplanen tar man också upp vikten av samarbete med andra aktörer såsom exempelvis arbetsförmedlingen. Kommunen och arbetsförmedlingen ska verka för att eleven ges möjligheten att ”öva det svenska språket i arbetslivet” (SKOLFS:2009:2). Utbildningen ska kopplas till deltagarnas tidigare yrkeserfarenheter och kunna ha en viss yrkesinriktning. Eleven ska kunna redogöra för dessa erfarenheter och dessutom kunna förstå hur dessa kan tillämpas i Sverige, vilket också ska kopplas till vägledning och information om hur den enskilde ska kunna ta till vara dessa kunskaper för att kunna ”planera fortsatt utbildning och arbete” (SKOLFS:2009:2).

Studiemålen och arbetsätten ska vara individanpassade och varierar således för att den enskilde ska kunna nå sina mål utifrån sina förutsättningar. Var och ens mål ska dokumenteras i individuella studieplaner, som revideras vid behov. Kursplanen uttrycker vid ett flertal tillfällen vikten av flexibilitet och individanpassning. Undervisningen ska planeras så att eleverna ”utan problem” kan delta i andra aktiviteter såsom exempelvis arbetslivsorientering och praktik (SKOLFS:2009:2).

2.2 Praktik i olika perspektiv

Detta avsnitt inleds med en definition av begreppet praktik, vilken är hämtad från utbildningsdepartementets sfi-utredning, som gjordes 2002/2003, *Vidare vägar och vägen vidare – svenska som andraspråk för samhälls- och arbetsliv* (SOU 2003:77). En definition av begreppet praktik är något som utredningen tycker saknas ute i verksamheter och kommuner, vilket leder till att praktikens roll och syfte blir oklart. Man hänvisar till Statskontoret som ställer frågan: ”Vem ska ha praktiken till vad?” (Statskontoret 2000:27:s.80). Statskontorets mening är att tre linjer går att urskilja avseende praktiken ”på politisk nivå såväl som på myndighets- och utförandenivå” (Statskontoret 2000:27:s.80):

- *utbildningslinjen*: praktiken skall i huvudsak tjäna ett pedagogiskt syfte, dvs. fungera som ett stöd i inlärningsprocessen,
- *arbetsmarknadslinjen*: praktiken är i huvudsak ett led i en etablering på arbetsmarknaden och bör innehålla inslag som är direkt relaterade till framtida arbete/yrke,
- *integrationslinjen*: praktiken skall ge sådana kontakter med majoritetsbefolkningen/samhället och sfi-deltagare att den främst bidrar till social och kulturell kompetens samt ömsesidig anpassning (Statskontoret 2000:27: s.80)

Utredningen för sedan ett resonemang om vem som ska arrangera praktiken och om det borde finnas nationella mål för praktiken. Dessutom radas en mängd exempel upp från styrdokument där kopplingen mellan sfi och arbetslivet lyfts fram, bland annat utifrån aspekten att det i förordningen för sfi står att individen ska ”träna sig i att tala svenska” (SOU 2003:77:s.75). Sfi-utredningen är i många stycken kritisk till sfi-utbildningen och menar att denna formulering sätter betoningen på språkinläringen, och inte direkt på att ge individerna en inblick i svenskt arbetsliv eller en chans att visa sina yrkeskunskaper (SOU 2003:77: s.162). Sfi-verksamheternas avsaknad av struktur när det gäller praktik får kritik i utredningens kapitel 8, med rubriken *Praktik inom sfi – en LISA för studerande*. Man tar också upp hur praktikens syfte ser ut ur olika aktörers perspektiv, samt frågan om praktik ska ges inom ramarna för sfi eller inte. Ett delat ansvar mellan arbetsförmedlingen och kommunen förordas när det gäller anskaffandet av praktikplatser. Dessutom föreslår utredningen att sfi-utbildningen på ett tydligare sätt kopplas ihop med arbetspraktik, introduktion på en arbetsplats, validering, etc. och att sfi-lärarnas professionalitet måste öka (SOU 2003:77:s.175f).

Det råder olika föreställningar när det gäller praktikens mål och syfte hos de olika aktörerna runt invandraren. Tidigare kursplaner, såväl som den nu gällande, poängterar arbetslivsorientering som ett viktigt inslag för de studerade på sfi. I den ovan nämnda sfi-utredningen lyfter man fram vikten av att ha ett arbete som ”mycket betydelsefullt för integrationen” (SOU 2003:77:s.151). Man säger också att man måste ”utifrån kompetens och förmåga ta sikte på ett arbete och planera för vägen dit, något som alltfler kommuner försöker på något vis” (SOU 2003:77:s.151). Genom lärarnas stöd och kompetens måste samverkan mellan praktik och svenskundervisningen ha en fungerande struktur så att individen kan planera vad denne behöver lära sig ”under praktiken” av ”språk, fakta, färdigheter och strategier” (SOU 2003:77:s.151).

Utredningen anser att arbetslivsfrågor får låg prioritet inom sfi och att lärarnas kompetens inte räcker till i det avseendet. Dessutom är kontakten mellan arbetsmarknadens parter, arbetsförmedlingen och sfi alltför liten. Arbetsförmedlingens kontaktnät måste användas effektivare så att en etablering på arbetsmarknaden underlättas för personer utan erfarenhet från svensk arbetsmarknad. Vidare betonar sfi-utredningen att det står helt klart att sfi och praktik inte bara ska pågå parallellt, utan ska var en *integrerad* del av utbildningen. Praktik nämns inte i den förra kursplanen (SKOLFS:1994:44), men det finns åtskilliga formuleringar i kursplanen som stöder att så sker. Man menar att kopplingen till en arbetsplats kan stärka motivation och målinriktning och ge ovärderliga erfarenheter hos den studerande.

När det däremot gäller språkinläringen pekar man på att flera undersökningar visar att de som går direkt in i arbete tenderar att utveckla en kraftigt förenklad svenska och stanna på den nivån trots flera år i landet med förvärvsarbete. För en bra inläring är det viktigt att kunna kombinera informella studier i andra

miljöer med de formella studierna i skolan. Man konstaterar dessutom att behovet av forskning avseende andraspråksutveckling och kommunikation i olika praktiksammanhang är stort (SOU 2003:77:s.166).

Dock menar man att merparten av studenterna man talat med säger att de fått bra möjligheter till kommunikation under sin praktik. När det gäller praktiken som ett steg mot etablering på arbetsmarknaden är det helt avhängigt att det sker ”först då praktiken är väl matchad anpassad mot individen och att det äger rum då färdighetskravet i svenska på arbetsplatsen någorlunda matchar den studerandes aktuella färdigheter” (SOU 2003:77:s.67). För den enskilde studenten finns alltså tre olika linjer avseende praktikens syfte och mål hos de olika aktörerna som den invandrade möter på väg mot en etablering i samhället – utbildning, arbetsmarknadslinjen, integrationslinjen. Franzén & Johansson (2004) diskuterar just problematiken avseende alla dessa aktörer och det faktum att de inte har samma målbild när det gäller praktikens syfte.

Lärare företräder en utbildningsorienterad hållning, där praktik ses som ett komplement till språkinläring. Socialarbetare och arbetsförmedlingen är mer orienterad mot arbetsmarknaden och bland arbetsgivarna finns företrädare för såväl en allmänt ideell hållning som för en mer nyttoorienterad syn på saken (Franzén & Johansson 2004:1f)

I avsnittet om kursplanerna för sfi konstaterades att den nya kursplanen för sfi (SKOLFS:2009:2) starkt betonar vikten av kopplingen till arbetsmarknaden. Detta ställer höga krav på sfi-verksamheterna, då det gäller att hitta bra samverkan med de andra aktörerna så att inte en obalans uppstår:

And when this political agenda finds expression so clearly as it does in the formation that language teaching must not get in the way of work, it can be said that labour market- and integration-related rationales tend to overshadow the language learning process. (Lund & Svendsen 2006:12)

I dagsläget finns det olika lönesubventionerande insatser för nyanlända. En av dessa är *Instegsjobb*, vilket administreras av arbetsförmedlingen för att underlätta invandrarnas inträde på arbetsmarknaden. På arbetsförmedlingens hemsida heter det:

Att få ett instegsjobb är också en möjlighet för dig som är nyinflyttad att snabbare lära dig språket. /.../ Anställningen ska vara kopplad till svenska för invandrare, sfi så att du får kombinera teori med den praktiska språkträning ett arbete innebär (arbetsförmedlingen.se).

Man lär sig språket snabbare om man har ett arbete är arbetsförmedlingens tydliga budskap.

2.3 Praktik, språkutveckling och handledarens roll

Följande avsnitt kommer att redovisa forskning inom området kommunikation i arbetslivet, vilken också kommer att ligga till grund för analyserna av respondentintervjuerna.

I Danmark har flera forskare studerat praktik och språkinläring. De danska forskarna Lund & Svendsen ger svar på sin egen fråga: *Is there access to language in the workplace? Perhaps – perhaps not* (Lund & Svendsen 2006:12). Ser man till den heterogena målgrupp, som sfi-studerande utgör, känns frågan och svaret relevanta.

Forskning inom området visar att kommunikation är ett vitt begrepp, vilket Helena Anderssons studie *Interkulturell kommunikation inom sjukvården* (2007) tar upp. Hon har undersökt några aspekter av kommunikativa situationer för invandrare på svenska arbetsplatser. Syftet med hennes rapport är att ”finna diskursiva och kommunikativa faktorer som har en gynnsam effekt på invandras integration i arbetsmiljön” (Andersson 2007:8). Andersson undersöker bland annat via intervjuer ”hur informanterna själva upplever sin kommunikativa vardag”. Studien visar bland annat att invandrarna ”efterlyser mer av praktiska övningar så att man är förberedd på kommunikationssituationer man måste klara av i samhället /.../ (Andersson 2007:45). Andersson gör också efterföljande fallstudier för att bland annat ge en vetenskaplig analys av informanternas kommunikativa situation.

Anna-Malin Karlsson bok *En arbetsdag i skriftsamhället* går att läsa på lite olika sätt; dels gör hon en djupdykning i sju vanliga yrkens skriftanvändning, dels gör hon en sammanställning av olika sätt att etnografiskt utföra studier av skriftanvändning. I den första delen får jag som läsare möta ett utvidgat textbegrepp med allt från lastinformation i lastbilshytten till skrivtavlan i entrén på förskolan. Karlsson menar att ”en text behöver inte vara den typiska A4-sidan med löpande skrift. De flesta språkvetare idag ser text som först och främst en form av yttrande, som alltså fungerar i ett socialt sammanhang, men som också har en viss stabilitet” (Karlsson 2007:122). En skrifthändelse definieras som en händelse där skrift används på något sätt, genom att man läser, skriver eller pratar om något skrivet. Användningen kan vara utsträckt i tid, som läsning av en lång rapport, eller kort, som avprickandet av medicineringen på undersköterskans lista (Karlsson 2007:23). Karlsson har i sin studie av olika arbetsplatsers texter använt sig av fallstudier och samlat in autentiska texter. Sammanfattningsvis efter att undersökt olika genresystem, funktionalitet, textsamlingspunkter m.m. har Karlsson kommit fram till att ”den tryckta texten, med tabellstruktur på vitt papper i A4-format är den vanligaste arbetslivstexten idag” (Karlsson 2007:140). Detta sammankopplat med en annan slutsats hon drar i diskussionen om den nya skriftkompetensen – att läsandet och skrivandet inte bara hör hemma i svenskämnet (Karlsson 2007:148) – visar vilken oerhörd spännvidd sfi-undervisningen måste ha.

Søgaard Sørensen & Holmens (2004) undersökning baserar sig på observationer på arbetsplatser där invandrare gör praktik. Observationerna görs i slutfasen av ett språkligt forskningsprojekt avseende kommunikativa krav och behov på danska arbetsplatser. Forskarna poängterar vikten av att invandraren själv får komma till tals i undersökningen, vilket de får göra genom intervjuer. Även lärare och arbetsförmedlare kommer till tals, men inte i lika stor omfattning som invandraren. Dessutom belyses lärares, arbetsförmedlares och språkinlärares arbetskamraters synpunkter i undersökningen. Søgaard Sørensen & Holmens forskning kretsar kring observationerna och intervjuerna som görs och syftet är att forska kring vilka möjligheter och hinder som finns på mindre arbetsplatser och hur detta kan kopplas till undervisning i skolan. Man vill härigenom bidra till att metoder och verktyg lyfts fram och underlättar språkinläring och integration. Att det är viktigt för invandraren att få ett arbete talas det om flera gånger i studien och detta utgör en av utgångspunkterna i deras forskning. En annan utgångspunkt är att språkinläring och arbete/praktik måste ske i samverkan. Holmegaard & Wikström skriver i sin artikel *Språkutvecklande ämnesundervisning* att ”en metod att kontextualisera undervisningen är att ta steget ut i ’verkligheten’ och ta vara på möjligheterna till språkanvändning i omgivningen och närmiljön. /.../ att använda autentiskt material väcker intresse och engagemang” (Holmegaard & Wikström, 2004:553).

Søgaard Sørensen & Holmen kommer gång på gång tillbaka till vikten av tillhörighet och gemenskap och hur viktigt det är att reda ut begreppen för de inblandade aktörerna. Invandraren har inte samma syn på praktiken som skolan har (Søgaard Sørensen & Holmen. 2004:54). Søgaard Sørensen & Holmen ser precis som Holmegaard & Wikström betydelsen av att få informanternas egna upplevelser av den kommunikativa situation de är med om på arbetsplatsen.

Enligt regeringens sfi-utredning har handledaren på praktikplatsen en avgörande betydelse för om praktiken upplevs som lyckad eller inte (SOU 2003:77).

Eftersom de situationer och det språkbruk som finns på plats ska knytas till arbetet i klassrummet är det viktigt att handledaren har förståelse för den studerandes situation och kan stödja tillägnet av språket på platsen. (SOU 2003:77:s.193)

Utredningen förordar även att tid avsätts för handledaren och att handledaren borde få möjlighet till handledarutbildning, samt att syftet och vilka förväntningar som finns på handledaren ifrån skolan är tydliga (SOU 2003:77: s.194f).

Søgaard Sørensen & Holmen beskriver handledarrollen som en del i integrationsarbetet. Att vara handledare tar mycket tid i anspråk och det kräver energi, vilket också gäller övrig personal på arbetsplatsen. Har man väl sagt ja till att ta emot en praktikant får man inte göra en halvhjärtad insats. Det gäller

också för handledaren att inte tänka för mycket med hjärtat, så man glömmet att man är på en arbetsplats (Søgaard Sørensen & Holmen 2004:49).

2.4 Praktik och integration

I denna studie kommer jag att återge respondentens *upplevelse* av integration i samband med praktik. Med integration avses – i den här studien – det som står om integration i de riktlinjer och styrdokument som relateras till sfi och praktik. Ordet integration är frekvent använt i debatten om och i arbetet med flyktingar och invandrare. Ett tydligt sådant exempel finner man i Skolinspektionens *Kvalitetsgranskning av svenskundervisning för invandrare (sfi) i Göteborgs kommun* (2009). Där står att ”I Göteborgs kommun finns det tydliga politiska mål för invandrarens integration i samhället” (Skolinspektionen 2009:19). Vidare kan man läsa att det finns en satsning i Göteborg på ”integrationsplats[er] (dvs. språk eller yrkespraktik i anslutning till sfi-utbildning)” (Skolinspektionen, 2009:7). Det framgår också av Skolinspektionens rapport att merparten av de sfi-studerande i Göteborg har tillgång till integrationsplatser.

I Integrationsverkets rapport från 2007, *Integrationspolitikens resultat*, står att ”En allmän slutsats man kan dra är att integrationspolitik berör alla samhällsområden och kräver långsiktighet” (Integrationsverket 2007a:48). Lite längre ner på samma sida kan man läsa ”Svårigheten att bedöma framgångar och misslyckande när det gäller introduktion av flyktingar och integration är på kort sikt stor /.../”. Min avsikt är, som redan sagts, inte att ytterligare definiera ordet eller bedöma vad bra respektive dålig integration är, utan endast använda begreppet såsom det används och förekommer i samband med sfi och praktik i relevanta dokument.

I propositionen 1997/98:16 *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrarpolitik till integrationspolitik* säger man att integrationspolitikens mål bland annat är att:

- alla skall ha samma möjligheter och rättigheter oavsett etnisk och kulturell bakgrund
- alla skall vara med i gemenskapen i samhället och känna sig delaktiga och medansvariga
- det integrationspolitiska arbetet skall särskilt inriktas på att ge stöd till individers egen försörjning i samhället /.../ (Prop.1997/98:16: s.21)

Propositionens namn vittnar om att man 1997 bytte ut begreppet invandrarpolitik mot benämningen integrationspolitik. Även i den då gällande kursplanen för sfi (SKOLFS:1994:44) genomsyras riktlinjerna av mångfald och integration. Sfi skall vara ”en brygga till livet i Sverige”. Kursplanen fortsätter:

Varierande aspekter av samhällsliv och kultur i Sverige, samt samhällets organisation skall därför integreras i språkundervisningen, så att elever blir

delaktiga i de förhållningssätt och de traditioner som kännetecknar det land som de bor i (SKOLFS:1994:44).

Kursplanen slår också fast att en elev efter att ha blivit godkänd har:

goda kunskaper om det svenska samhället och känner till dess etiska och demokratiska värderingar och normer. Elever klarar sig språkligt, socialt och kulturellt i olika situationer i samhället (SKOLFS:1994:44).

Koppling till språkutbildning och integration fann man i den tidigare kursplanen (SKOLFS:1994:44) då det hette att språkinläringen dessutom skulle integrera ”aspekter av samhällsliv”, ”samhällets organisation”, kunskaper om etiska och demokratiska värderingar”, kunskaper om ”sociala och kulturella situationer i samhället” samt leda till ”delaktighet i samhället” etc.

I nuvarande kursplan har en tydlig förskjutning skett från fraser som handlar om kultur, demokratiska värderingar etc. till att allt mer fokusera på att undervisningen ”med fördel” kan knytas till arbetslivet. Vidare ska utbildningen kopplas till elevernas tidigare yrkeserfarenheter och yrkesinriktning och hur man som elev ska kunna redogöra för dessa, så att dessa kunskaper snabbt kommer till nytta i arbetslivet. Utbildningen skall också ge information och vägledning ”som gör det möjligt för eleven att planera fortsatt utbildning och arbete” (SKOLFS:2009:2).

Jämförelsen mellan nuvarande kursplan, dess föregångare samt övriga dokument visar att kopplingen till arbetslivet har blivit allt tydligare. Idag betonas integrationsbegreppet alltmer i samband med arbetslivet, vilket Göteborgs *integrationsplatser* (praktikplatser) är ett exempel på.

Ett annat exempel finner man i länsstyrelsernas gemensamma nyhetsbrev (Länsstyrelserna, 2010-04-01), där de intervjuar Elin Landell, departementsråd och chef för Enheten för integration och urban utveckling vid Integrations- och jämställdhetsdepartementet. I intervjun säger Landell att det krävs ”ett nära samarbete mellan Arbetsförmedlingen och kommunerna. Hon fortsätter: ” Nu ska arbetsförberedande insatser påbörjas tidigare och gärna ske samtidigt som utbildningen i svenska och samhällsorientering” (Länsstyrelserna, *Integration Nr 1*). Vidare säger Landell att svenskundervisningen måste utvecklas och specialiseras och att flexibiliteten inom sfi-undervisningen måste öka.

I regeringens proposition 2009/10:60 *Nyanlända invandrades arbetsmarknads-etablering – egenansvar med professionellt stöd* får man 94 träffar på ordet integration. Bland annat står det att integrationspolitiken ska ses i ett bredare sammanhang där ”en effektiv matchning mellan utbud och efterfrågan av arbetskraft är den viktigaste förutsättning för att även nyanlända invandrare snabbt ska kunna få ett arbete (med *nyanländ* menas en period på 24 månader, förf. anm.) (Prop. 2009/10:60:s.24). Vidare hänvisar man till statistik från Integrationsverket (Integrationsverket 2007b:16f) där indikationer på integration visar att invandrades etablering på arbetsmarknaden är långsam. I propositionen

finner man en direkt koppling mellan språk och praktik: ”i många fall hör arbete och språkutveckling nära samman eftersom jobb eller praktik kan ge värdefull språkträning.” (Prop.2009/10:60:s.68). Lite längre ner på samma sida talar man om hur viktigt det är med yrkesinriktad sfi och att yrkesbaserat lärande höjer motivationen och stärker den nyanlände invandrarens yrkesidentitet.

En annan aspekt i samband med integration är graden av delaktighet i samhället inom olika områden, vilket man tar upp i en skrivelse från regeringen 2008. Där säger man att graden av delaktighet kan vara ett integrationsproblem: ”Arbete är inte detsamma som integration, men en stor del av de så kallade integrationsproblemen kan lösas genom arbete och egna inkomster (Regeringens skrivelse 2008/09:24:s.43).

Texten ovan beskriver hur integrationsbegreppet används i samband med invandrare, studier, arbete och praktik. Det är utifrån denna beskrivning denna studie kommer att använda integrationsbegreppet.

3 Metod

Jag väljer att göra kvalitativa intervjuer med fyra kvinnor som gör eller har gjort praktik i samband med sina studier på sfi, SAS eller Sv2A. Respondenterna kommer från Irak, Iran och Afghanistan. Jag är intresserad av vilka erfarenheter och vilken uppfattning dessa personer har av den arbetsplatsförlagda praktiken, vilken de genomför i samband med sina studier. Kvale konstaterar att ”Den kvalitativa forskningsintervjun söker förstå världen ur de intervjuades synvinkel, utveckla innebörden av människors erfarenheter, frilägga deras livsvärld före de vetenskapliga förklaringarna” (Kvale 1997:9). Eftersom syftet med studien är att fånga respondentens upplevelse finner jag den kvalitativa intervjun bäst lämpad för detta ändamål.

3.1 Urval

I ett första skede var min ambition att intervjua personer som för tillfället studerar och gör praktik inom ramen för sfi, vilket i så fall skulle ha behövt göras med tolk för att vara säker på att de kunnat förmedla sina upplevelser, eftersom deras språkprogression inte kommit så långt. Då det inte fanns ekonomiska medel för att genomföra intervjuerna med tolk, valde jag att intervjua före detta sfi-elever som vid intervjutillfället läste SAS eller Sv2A. Alla gjorde praktik då de läste sfi, och då intervjuerna genomfördes kombinerade de studier med nya praktikplatser.

Att välja respondenter som redan uppnått sfi kurs D och nu läser SAS eller Sv2A har fördelen att tolkhjälp inte är nödvändigt och att respondenterna kan förmedla sina erfarenheter och upplevelser såväl *före*, *under* som *efter* en praktikperiod. Intervjupersonerna är avidentifierade och detta tydliggjordes vid

intervjutillfället. Intervjupersonerna har även gett sitt samtycke till att deras svar skulle användas i ett vetenskapligt syfte.

Jag valde att begränsa urvalsgruppen till fyra deltagare från Irak, Iran och Afghanistan. Urvalet baserade sig på ett bekvämlighetsurval. Enligt Trost är bekvämlighetsurval: ”en vanlig och praktisk metod att använda sig av för att få ett strategiskt urval” (Trost 1993:69).

Då intervjumetoden resulterade i ett omfångsrikt material valde jag att dra gränsen vid fyra respondenter. Ambitionen var att intervjua två män och två kvinnor, men inom tidsramen för studien fann jag helt enkelt inga män som kunde ställa upp.

3.2 Genomförande och tillförlitlighet

Studien baserar sig på kvalitativa intervjuer som spelats in med dator och sedan transkriberats. Kontakt togs med fyra respondenterna för att fråga om de fyra var intresserade av att bli intervjuade om praktik och svenskstudier. Mitt förslag var att vi skulle träffas på ortens bibliotek, för att respondenterna inte skulle förknippa intervjuerna alltför mycket med ”skola”, men samtliga fyra ansåg att det var smidigast att göra intervjuerna i vuxenutbildningens lokaler efter skoltid. Intervjumetoden var halvstrukturerad, d.v.s. den omfattade en rad huvudfrågor, som följdes av följdfrågor, och skedde i samtalsform. Metoden ger respondenten en möjlighet att utveckla sina svar på ett utförligt sätt. Kvale beskriver den halvstrukturerade intervju som: ”en specifik form av mänskligt samspel där kunskap utvecklas genom dialog (Kvale 1997:117f).” Intervjuguiden (se bilaga 1) utformades med hjälp av Kvales bok där man kan läsa att intervjuer ger mycket information och en djupare förståelse inför fenomenet som studeras. Mycket information är naturligtvis en fördel, men samtidigt kan det vara en nackdel då mycket information ställer höga krav på sammanställning av materialet.

Viktiga lärdomar från kvalitativa intervjuer fick jag i samband med att jag läste en kurs för sfi-lärare, *Kommunikation i arbetslivet för sfi*, vid Stockholms universitet 2009. Som ett delmoment i den kursen genomförde jag en kvalitativ intervju med liknande frågor, och det är delar av den intervjuguiden som ligger till grund i denna studie. Jag ser förra årets intervju som en pilotstudie, i vilken det bland annat framkom att behovet av konkretiserade och tolkande följdfrågor inte får underskattas. Detta för att inte problem ska uppstå vid efterföljande tolkning och analys.

Jag är medveten om att min förförståelse kan ses som både en nackdel och en fördel. Jag valde att ställa öppna frågor och inte inledningsvis på något sätt komma med några ledande frågor, så att min förförståelse inte skulle påverka resultatet. Frågorna lämnades inte ut i förväg till respondenterna, eftersom jag ansåg att det fanns en risk att de då skulle kunna fundera ut ”rätt svar”. Däremot informerades respondenterna om vilka ämnen och teman intervjun skulle komma att handla om.

Efter intervjuerna gjordes det utskrifter med ordbehandlare. Utskrifterna skrevs ner ordagrant, vilket är viktigt för tillförlitligheten. Det är helt och hållet respondenternas ord som tolkats och analyserats. Materialet sammanställdes sedan under olika teman, och bearbetades utifrån en rad huvudfrågor. Vid analys av textmaterialet använde jag mig av en hermeneutisk tolkningsmodell, vilket innebär att intervjuerna läses igenom för att få en allmän förståelse. Sedan försöker man utveckla vissa teman och deras mening, för att sedan återvända till en helhet av meningen av intervjun i ljuset av delarnas fördjupade mening (Kvale 1997:51).

4 Resultatredovisning

4.1 Deltagande elever och praktikplatser

Respondenterna gjorde sin praktik i samband med studier som sträcker sig från sfi C-nivå till och med studier på gymnasienivå. Antalet praktikplatser varierar mellan respondenterna, från två till fem stycken. Samtliga respondenter har studerat vid samma kommunala vuxenutbildning, som i de flesta fall ansvarat för praktiken.

Tabell 1. Information om respondenterna

Namn	Hemland	Ank. år Sve.	Nuvarande sysselsättning	Utb. år	Nuvarande studienivå	Antal praktikplatser
Nidhal	Irak	2007	Arbetar	17	Sv2A	2
Shakila	Afghanistan	2006	Studerar	12	Sv2A	2
Shala	Iran	2007	Arbetar/studerar	12	Sv2A	3
Lisa	Irak	2005	Arbetar	9	SAS	5

Nidhal är 33 år och har varit i Sverige i drygt tre år. Hon har haft praktikplats som fransklärrassistenta, samt som lärarassistenta på det individuella programmet, IVIK, på ortens gymnasieskola. Praktikomfattningen har varit två halvdagar per vecka under ett års tid. Nidhal befann sig på grundläggande svenskstudier (SAS) när hon startade praktiken. Hon har en akademisk examen inom pedagogik och franska för undervisning på gymnasienivå, samt engelska för grundskolan. Nidhals yrkeserfarenhet i hemlandet omfattar fyra år som

gymnasielärare i franska. Hennes modersmål är arabiska. För närvarande studerar hon Sv2A. IVIK är en introduktionskurs för elever med invandrarbakgrund. Nidhal har haft tre olika handledare under sin praktiktid, då samma tjänst har innehafts av tre olika lärare under denna tid.

Shakila är 42 år och har varit i Sverige i snart fyra år. Hon har praktiserat på två olika ställen: en syateljé, vars verksamhet bedrivs av kommunens arbetsmarknadsenhet och är tillgänglig endast för kvinnor, den andra praktikplatsen har varit i en livsmedelsaffär som ingår i en stor kedja. Shakilas utbildningsnivå från hemlandet omfattar studier till och med gymnasienivå. Då ett av hennes stora intressen är att sy har hon även gått en eftergymnasial utbildning i broderiteknik. Hon har arbetat på en textilfabrik med företrädesvis administrativa uppgifter, som att kontrollera personalens arbetstider etc. Shakilas modersmål är urdu. Hennes språknivå i svenska ligger i dagsläget på Sv2A-nivå. Under föregående och innevarande termin har hon gått på en 35 veckor lång yrkesutbildning inom handel och butik. Yrkesutbildningen omfattar 750 gymnasiepoäng och tre dagars arbetsplatsförlagt lärande. Shakila gjorde sin första praktik då hon läste sfi D-kursen och omfattningen var en dag/vecka i fyra månader. Shakilas andra praktik ingår som en del i en yrkesutbildning. De teoretiska studierna sker med hjälp av yrkeslärare via telebilsändring med andra samverkande kommuner, samt med ett språkstöd på plats. Yrkesläraren följer även upp studierna med regelbundna besök på praktikplatsen. Arbetsuppgifterna på praktikplatsen är vanligt förekommande uppgifter inom en livsmedelsaffär, som att plocka upp varor inom kolonial, chark, kyl, frukt etc., samt kassa.

Shala är 40 år och har varit i Sverige i två och ett halvt år. Hon har under sin studietid i Sverige praktiserat på tre arbetsplatser, två har varit inom kommunala enheter: en förskola på ortens bibliotek och den tredje på Svenska kyrkans öppna förskola. Shala har i sitt hemland arbetat 11 år på en förskola, men har inte utbildning motsvarande de svenska yrkestitlarna barnskötare eller förskollärare. Hon har en gymnasial utbildning med sig i bagaget och hemspråket är persiska. Hon har avklarade betyg i Sv2A. På Sfi C-nivå praktiserade hon två dagar per vecka i fyra månader på en 3-5-årsavdelning på en förskola. På förskolan var hon även behjälplig i köket. Under hennes studier på grundläggande nivå praktiserade hon på biblioteket. På biblioteket praktiserade Shala två dagar per vecka under tre månader. Kopplingen mellan skolan och praktikplatsen skedde främst inom ämnet samhällskunskap, då Shala inte läste svenska vid tillfället. Syftet med den tredje praktikplatsen på Svenska kyrkans öppna förskola var återigen en språkpraktik inom hennes tidigare yrkesområde. Praktiken omfattade en halv dag/vecka under två månader. I dagsläget har hon två timanställningar; en som tolk för att uppnå sociala mål för

omsorgstagare inom äldreomsorgen, samt en som integrationsassistent vid ortens flyktingmottagning.

Lisa är 30 år och har varit i Sverige i drygt fyra år. Hon har under sina svenskstudier haft fem olika praktikplatser; i en skoaffär, på ett kafé, kommunens måltidsenhet, en lunchrestaurang, samt en livsmedelsaffär. Lisa har assyriska som modersmål och har gått nioårig grundskola. Hon har ingen arbetslivserfarenhet från sitt hemland, men i Sverige har hon haft timvikariat inom måltidsenheten, samt arbetat som semestervikarie under två somrar inom äldreomsorgen. Hennes yrkesmål nu är att arbeta som säljare. De tre första praktikplatserna praktiserade Lisa på under tiden som hon studerade sfi. Skoaffären ingår i en större kedja och ligger vid ortens torg. I skoaffären var chefen även Lisas handledare. Kaféet är ett sommaröppet café, som lockar många turister, då lokalen är kulturminnesmärkt. Under föregående år gick Lisa en yrkesutbildning inom restaurang och storhushåll. Den utbildningen omfattade 35 veckor och en omfattande del utgjordes av arbetsplatsförlagt lärande. Under innevarande läsår går Lisa ytterligare en yrkesutbildning, men denna gång inom handel och butik. Livsmedelsaffären som hon för närvarande praktiserar i ingår i en större kedja. Lisa har fått sommarvikariat i livsmedelsaffären.

4.2 Praktik och språkutveckling

Att praktikplatsen är ett viktigt inslag i språkutvecklingen var något som alla fyra betonar gång på gång. Det råder en samstämmighet bland alla respondenter att språkinläring sker i skolan såväl som på praktikplatsen, men att det är på praktikplatsen som man får chansen att lyssna på ett autentiskt språk. Shala uttrycker det på följande sätt när hon utvecklar sitt svar som handlar om hur hon såg på språkinläring och praktik, som vid det tillfället var på ett dagis:

dom [barnen] pratade hela tiden och två i personalen var jättesnälla...jag lärde mig många nya ord och det var bra för mig /.../ jag tror att alla måste göra så...lyssna och höra alla prata...i skolan man pratar inte och lyssnar så mycket...man pratar med andra elever och jag tror ibland jag lärde mig fel

Shala berättar vidare att barnen rättade henne när hon sa fel och att hon upplevde att lärarna i skolan inte rättade i samma utsträckning: ”i skolan lärarna vågade inte rätta när jag sa fel och det var synd”.

Liknande exempel som ovan vittnar Lisa också om. Respondenterna talar också om hur svårt det var att förstå många av de personer man träffade på praktikplatserna. Exempelvis tyckte de att en del pratade snabbt och en del pratade konstigt. I följdfrågorna på dessa påståenden framkom det att det handlade om ett normalt samtalstempo och att vissa personer helt enkelt hade en annorlunda dialekt. Strategierna respondenterna använde för att förstå vad som sades och för att lära in nya ord var varierade, men det vanligaste var att skriva

upp nya ord och titta i lexikon när man kom hem eller till skolan. Vissa brukade fråga personen man talade med, men ibland upplevde respondenterna att de var till besvär om de frågade för mycket. I något undantagsfall hade praktikplatsen/handledaren försett sig med ett lexikon på praktikantens språk och slog upp ord och förklarade dessa när hon märkte att praktikanten inte förstod.

Respondenterna talar gärna och mycket om hur bra praktikplatsen är för att tillägna sig ett språk genom att lyssna och som en följd av det blir det också en del skrivande. Det handlar då om att skriva ner de ord man inte förstår, men det handlar också om att skriva uppgifter som är relaterade till praktikplatsen på något sätt. I de fallen har det nästan uteslutande varit uppgifter som initierats av skolan och i några få fall av handledaren på praktikplatsen. Det framkom också exempel där praktikanten själv tagit initiativ till att göra skrivuppgifter relaterade till praktikplatsen.

När det däremot gäller läsutveckling sade sig respondenterna nästan inte alls läsa på sin praktikplats. Kanske tittade man i någon tidning på någon rast men det var inte så mycket mer än det. På frågan om hon läser någonting på praktikplatsen svarar Shakila: ”Neej...ingenting...bara läsa tidningar eller någonting /.../ i lunchrummet”. När jag frågar henne om hon inte läser på varorna svarar hon: ”Jaaha, jag läser på varan jättemycket...vad är den namn... vad är den PLO-nummer” [PLU-nummer].

Det visar sig också att Shakila, som går en yrkesutbildning där mycket av utbildningen är förlagd till en arbetsplats, läser bland annat på följesedlar och på varornas etiketter. Dessutom har hon en rad uppgifter från skolan där hon måste läsa olika saker på sin praktikplats. Till exempel en uppgift som handlar om el- och brandsäkerhet på arbetsplatser, där det ingår att titta efter olika säkerhetsföreskrifter och skyltar som ska finnas placerade på strategiska platser runt om i affären. Trots att hon måste läsa vid dessa tillfällen ser Shakila det inte som att läsa, när hon får frågan om hon läser på praktikplatsen. Samma sak vittnar Lisa om, då hon först säger att hon inte läste något på sin praktikplats i en skoaffär, vilket senare under följdfrågorna inte visar sig stämma, eftersom hon bland annat läser på följesedlar och skokartongerna. Dessutom fick hon varje vecka en lista utav chefen: ”Varje vecka gav hon mig en lista om affären, vad ska komma, vad ska hända, vad ska säljas, vad ska bli rea, vad ska bli extraerbjudande”.

4.3 Handledarens roll

Att handledare har en central roll i samarbetet mellan skolan och praktikplatsen framgår i Shalas svar, vilket också är en åsikt som samtliga framför på olika sätt i under intervjuerna. Flera av respondenterna betonar att handledaren gör skillnaden på en lyckad praktik och en mindre lyckad praktik. Det visar sig också i intervjuerna att det finns önskemål och åsikter om vad en bra handledare

ska göra respektive inte göra i kontakten mellan skolan och praktikplatsen. Till exempel vill man inte som praktikant bli föremål för en diskussion mellan skolan och praktikplatsen där man jämförs med någon annan praktikant eller att skolan lämnar praktikanten vind för våg, vilket det framkom några exempel på. I de fallen fanns det *inte* någon fungerande koppling mellan skolan och praktikplatsen. Exempelvis kände sig Shala osäker och visste inte vem hon skulle prata med eller hur hon skulle förhålla sig till sin nya praktik på ortens bibliotek:

Nej, det var inte bra och jag kände mig inte bra...dom pratade inte så mycket...dom var tysta som böcker och jag tror det beror på arbetsplatsen.

På frågan om hon försökte ta kontakt med handledaren, läraren eller någon annan för att reda ut situationen svarade Shala att hon inte ville vara till besvär och att hon accepterade situationen:

Nej, jag satt vid mitt bord och dom satt längre bort...jag kände mig lessan /.../ men jag är blyg...kanske dom också är blyga...jag tror arbetsplatsen är så...det är lugn och böcker är tysta...det ska vara lugnt på bibliotek.

Vad det gäller språkutveckling så framkom det i intervjuaren att handledaren hade en roll sammanhanget, dock inte så stor. Handledarens roll kunde vara att förklara och upplysa om vissa ord som behövdes för att uppgifter från skolan skulle kunna lösas.

4.4 Praktik och arbete

Shakila säger att hon planerade att jobba ”med textil”, när hon kom till Sverige. Hon har både utbildning och arbetslivserfarenhet från sitt hemland, men hon upptäckte i samtal med personalen under praktiktiden att chanserna till jobb inom textilbranschen i Sverige var små. Insikten fick hon bland annat genom ett studiebesök, som arrangerats av praktikplatsen, på ett textilmuseum i Borås. Hon säger vidare att det utan praktik är jättesvårt att få jobb, men med praktik och utbildning får man erfarenhet och intyg, som senare kan användas för att söka jobb.

Även de tre andra respondenterna betonar vikten av praktik för att kunna få ett intyg, som ”ett bevis” som Lisa uttrycker det, när man söker jobb och för att ha något i sitt CV. Lisa berättar att hon inte hade en aning om vad CV var för något, men att hon fick lära sig det under sin andra praktikperiod, i vilken det ingick att skriva CV genom ett samarbete mellan kommunens arbetsmarknadsenhet och vuxenutbildningen.

Av respondentensvaren framgår det dessutom att praktikplatsen ger dem en organiserad chans att pröva på ett yrke och se huruvida yrket/branschen passar

dem eller ej. Extra tydligt uttrycks det hos Lisa som är inne på sin femte praktikplats, men som nu säger sig äntligen ha hittat ett yrke som passar henne.

På de flesta praktikplatserna har det krävts utbildning för att få arbete. I Shalas fall med praktiken på biblioteket hade det krävts en högskoleutbildning för att få arbete som informatör. Men syftet med den praktikplatsen var att hon skulle prova på om det var ett framtida yrkesval för henne. Vad det gäller Nidhal som har med sig en adekvat utbildning i bagaget, så har hennes språkkunskaper i svenska inte räckt till för att få ett vikariat som fransklärare på gymnasienivå. För Shakilas och Lisas del, som båda gör en förhållandevis lång praktik inom handel som en del i en yrkesutbildning, har de blivit erbjudna sommarjobb efter sina utbildningar.

4.5 Praktik och integration

I föreliggande text redovisas respondenternas upplevelse utifrån begreppet integration såsom det beskrevs i forskningsöversikten i avsnitt 2.2 *Integration*. Alla fyra intervjuade diskuterar kring integration på ett sådant sätt att deras uttalande kan relateras till intentionerna om integration beskrivna i avsnitt 2.2. Alla respondenterna uttrycker vikten av att träffa folk utanför skolan och att det är viktigt att lära sig saker om Sverige. Två av respondenterna ger en rad exempel som ligger helt i linje med den kursplan som föregick den nu gällande, i vilken ord som kultur, traditioner, delaktighet i samhället, demokrati och normer, m.m. användes.

Shala och Lisa betraktar praktikplatsen som en viktig plats där det ges möjlighet att träffa människor utanför skolan:

möte med andra människor...inte bara invandrare...särskilt med svenskar...det är viktigt att man umgås med dom...svenskar...det tycker jag

På frågan vad man pratar om på praktikplatsen kom följande svar från Lisa:

/.../ vi pratar om vad skillnaden om här i Sverige och Irak...vad ska jag säga...nu glömde jag...kulturer... och hur kvinnan behandlas här i Sverige, ingen rättighet i mitt land

Både Shala och Lisa ger flera exempel på diskussioner de haft på praktikplatsen, och då inte bara med handledarna, utan med ”alla”, som Lisa uttryckte det när hon fick frågan *vem* hon pratar med på praktikplatsen. I intervjuerna framkommer en rad olika ämnen som de fyra diskuterade på sina praktikplatser – det kan till exempel röra sig om: mat, vädret, traditioner, familjen, barnuppfostran, skillnaden på det svenska skolsystemet och skolsystemet i det land man kommer ifrån, lärarens roll i skolan i jämförelse med lärarens roll i hemlandet, hur organisation och struktur ser ut på en arbetsplats, vilka vägar det

finns till arbete i Sverige, etc. Shakila uttrycker sig på följande sätt när hon får frågan vad man pratar om på praktikplatsen: ”Jobbet...om skolan och om...hela livet...(skratt)”.

Det framkommer saker i intervju svaren som handlar om hur positiv en praktik kan vara för möjligheten att informeras/informera sig om hur Sverige fungerar och vad ”vanliga svenskar” pratar om på jobbet och rasterna. Det framkommer också under intervjuerna att en praktikplats också kan upplevas negativt av praktikanten. Lisa ger följande exempel:

Ibland man känner sig...hur man säger.. hur man kan säga på svenska...inte som dom andra...svenskarna, som dom som jobbar /.../ Dom säger att du är välkommen...och jag umgås med dom pratar med mig som vanligt...men ibland på vissa sätt känner jag mig att... jag sitter på sidan...fattar du vad jag menar? /.../ Om det kommer en annan praktikant...en svensk praktikant...det märker jag faktiskt...det blir en helt annan sak...

Lisa utvecklar sina tankar då jag frågar henne varför hon tror att det är så: ”Jag vet inte...jag vet inte...kanske rasist (skratt) det vet jag inte faktiskt”.

När Nidal och Shakila frågas om vilken betydelse praktikplatsen har för deras integration i Sverige, visar deras svar att de själva inte är medvetna om att så sker. Trots att en precisering av integrationsbegreppet görs, utifrån ovan beskrivna dokument under själva intervjun, så ser de inte själva sin praktik som ett led i sin integration – även om de själva ger en rad exempel på att ha lärt sig bland annat om svensk kultur, hur man ser på tid i Sverige, praktik som åtgärd för att få erfarenhet av arbetsmarknaden, med mera.

Shakila lyfter däremot fram hur positiv praktikplatsen är och vad den betyder för henne. Den bild hon ger beskriver hur hon känner att hon gör en insats – hon är behövd:

Ja, det är jättebra...jätteroligt för mig... därför jag har också erfarenhet av textil...det går jättebra för mig dom var jätteglad...jag hjälpte dom jättemycket”

Shalas resonemang nedan ger en fingervisning om hur hon som invandrare ser på sin tid i skolan och på praktikplatsen. När jag ber henne svara på frågan om hon kan se skolan och praktikplatsen som ett jobb ger Shala följande svar:

Ja, jag tror att [skolan] här också som ett jobb...därför att jag kommer på morgonen och jag måste gå till eftermiddagen och på den tiden /.../ studera precis som fungerar som ett jobb... där måste man jobba från till exempel morgonen till eftermiddagen... det är samma.. och här får jag lån...det är bidrag [CSN]/.../

Hon utvecklar sitt svar ytterligare och ser sig själv i ett större sammanhang:

Bumerang...förstår du bumerang? /.../ Jag har hjälp av kommunen [integrationsersättning]och då vill jag komma till skolan varje dag.. och praktiken och utbilda mig och få jobb... när jag sen får ett jobb... är det jag som arbetar och betalar skatt... som någon annan behöver hjälp.

I Shalas resonemang finns en tydlig koppling till delaktigheten i samhället och dessutom en rad exempel på praktikplatsens betydelse för möjligheterna till att få ett arbete. Exempel gällande kopplingen mellan praktik och arbete presenteras i nästa avsnitt, även om det vore relevant att presentera dem i detta avsnitt med tanke på hur starkt praktik, arbete och språk kopplas ihop med integrationsbegreppet, vilket framkom i teoribakgrunden.

4.6 Kopplingen mellan språk, praktik, handledare, arbete och integration

Med nuvarande praktikplats inräknad har Nidhal haft två praktikplatser, Shakila två platser, Shala tre och Lisa fem praktikplatser. Samtliga har dels haft praktikplatser där kopplingen mellan skolan och praktikplatsen till största delen har varit deras eget ansvar (förutom upprättandet av praktikplatsen, där någon från skolan varit delaktig), dels praktikplatser där en tydlig koppling skett mellan skolan och praktikplatsen när det gäller språkprogression, lärandet av kunskaper kopplade till yrket, med mera.

Utifrån de avhandlade ämnena ovan framgår det i intervju svaren att kopplingen och samarbetet mellan skolan och praktikplatsen har varierat kraftigt dels beroende på om skolan eller någon annan aktör har arrangerat praktikplatsen, dels beroende på vilken kurs som praktiken har varit kopplad till för tillfället. I båda fallen upplever respondenterna att det funnits brister. Till exempel har oklarheter rått när det gäller praktikens syfte, praktikens längd, vem som har vilket ansvarsområde avseende språkinläring på praktikplatsen och hur den språkinläringen optimalt skall gå till.

Minst tydlig upplever respondenterna att kopplingen är när det gäller integrationsprocessen – Shakila och Nidal ser inte någon sådan koppling överhuvudtaget.

Tydligast ser respondenterna kopplingen mellan skola och praktikplatsen när det gäller språkinläring – och då att få exponeras för en rad nya ord och chansen att få lyssna på dem i en autentisk miljö. Shala framhåller hur bra hon tyckte det var när handledaren och läraren inte bara hade kontakt med henne utan också med varandra när det gäller uppgifter som skulle göras och så vidare: ”därför att skolan och praktikplatsen hjälper varandra...det är tillsammans... dom hjälper varandra och för språket”. På frågan varför denna kontakt var bra och om hon kunde rangordna om skolan eller praktikplatsen var viktigast svarade hon:

[kontakten] känns bra /.../ för mig är det bästa och jag är trygg /.../ det är 50-50... man måste ha lektioner och lära sig om grammatik å så.

När det gäller hur respondenterna konkret löser uppgifter som skolan skickar med dem ut att göra på eller i anslutning till praktikplatsen finns det en rad oklarheter, vilket framkommer i alla fyras svar. På frågan om Shakila tror att praktikplatsen upplevde det som jobbigt med de uppgifter hon fick med sig från skolan för att göra på praktikplatsen – alternativt göra efter praktikdagen eller på någon rast, svarar hon: ”Vissa gjorde jag på praktikplatsen, och frågade han... chefen och han gjorde...och vissa i skolan”. Shakila får även frågan om det var bra att få uppgifter från skolan som var kopplade till praktikplatsen: ”Inte riktigt bra /.../ för han [chefen] har ingen tid!”.

Det framgick i vissa svar att det fanns en gråzon gällande hur mycket hjälp man kunde förvänta sig få eller om handledaren överhuvudtaget skulle vara behjälplig med uppgifter från skolan. I andra fall var respondenterna glasklara över var de skulle lösa den ena eller den andra uppgiften som var kopplad till praktikplatsen. I de sistnämnda fallen fanns en tydlig kommunikation mellan skolan, praktikplatsen och praktikanten, med bland annat konkreta uppgifter som bara kunde lösas på praktikplatsen. Det kunde till exempel gälla hur säkerhetsföreskrifterna såg ut på aktuell praktikplats.

Utifrån intervjuerna finns flera exempel på praktikplatsens betydelse för att förstå den svenska arbetsmarknaden och hur man söker och hittar arbete i Sverige – däremot ger intervjuerna vid handen att kopplingen med konkreta uppgifter riktade för att förstå hur man får arbete i Sverige utifrån lärdomar på praktikplatsen kan bli bättre mellan skolan och praktikplatsen. Sådana uppgifter finns, men i en ganska begränsad omfattning.

5 Analys

5.1 Praktik, språkutveckling, arbete och handledarens roll

När det gäller praktikplatsens betydelse för språkutveckling vittnar alla om att praktik är viktigt för språket, utan att kunna precisera eller konkretisera på vilket sätt. I forskningsöversikten talades det om formella och informella miljöer, vilket respondentsvaren ger exempel på då de lyfter fram att i skolan (formell miljö) har man inte tillgång till ett autentiskt språk, därför blir det än viktigare att kunna lyssna på ”vanlig” svenska på en praktikplats (informell miljö).

I början upplevs det som svårt att vistas i en ny språkmiljö (informell miljö), där man inte förstår så mycket. Efter hand ökar dock tryggheten och respondenterna säger sig kunna koncentrera sig mer på språket och kunskaper om yrket på praktikplatsen. Det finns flera exempel på autentiska texter som är specifika för praktikplatsens yrke, då praktikanterna exempelvis får ta del av: uppagningslistor, följesedlar, etc. I det sammanhanget säger respondenterna att de lär sig mer då det finns uppgifter kopplade mellan skolan och praktikplatsen;

exempelvis uppgiften om el- och brandsäkerhet på praktikplatsen som Shakila senare skulle presentera i skolan.

Utifrån respondentsvaren ser man en brist på medvetenhet när det gäller *hur* språkutveckling går till, vilket inte rimmar så väl med den nu gällande kursplanen för sfi. Där betonas vikten av medvetenhet hos den enskilde då denne ska kunna redogöra för hur man övar och lär in det svenska språket i arbetslivet, för att sedan kunna planera för vidare utbildning och arbete (SKOLFS:2009:2).

Respondenterna förklarar att praktikplatsen är bra för språket, men visar en stor omedvetenhet om på vilket sätt praktikplatsen och språkutveckling hänger ihop för en lyckad språkprogression. Här kan den europeiska referensramen komma till nytta då den hjälper oss att förstå hur det går till när vi lär oss språk, hur vi sätter upp mål och hur vi bedömer dessa mål. Trots att många följdfrågor ställdes som handlade om hur språkutvecklingen såg ut för den enskilde, visade svaren (eller snarare bristen på svar) att stora förbättringsområden finns att göra när det gäller diskussioner gällande hur språkinläring går till i informella miljöer.

I respondentsvaren går det att hitta flera exempel där samhällets intentioner med praktiken överensstämmer med elevens. Bland annat när det gäller att kunna lyssna och läsa autentiskt språk i en informell miljö. När det däremot gäller mer specificerad inläring kopplade till konkreta uppgifter – exempelvis att kunna fylla i eller tolka etiketter, olika listor på arbetsplatsen, etc. så gjordes sådana uppgifter nästan bara i samband med praktik kopplad till yrkesutbildningen, då respondenterna befann sig på SAS- och Sv2A-nivå. På sfi-nivå fanns det också sådana inslag men inte med samma kontinuitet och styrning som i yrkesutbildningen. Oftast handlade det på sfi-nivå om att skriva mer allmänt om praktikplatsen i form av dagbok eller liknande.

En bra handledare förknippades med trygghet när man kommer till en ny miljö. Så skulle man kunna sammanfatta respondenternas upplevelser av den person som skall fungera som en länk mellan skolan och praktikplatsen. Handledaren ses framför allt som någon som informerar och lär ut saker om praktikplatsen och yrket i fråga. Handledarens funktion i språkutvecklingen är inte så omfattande enligt respondenterna, även om de säger sig få en del hjälp.

Att praktikplatsen är viktig för den enskildes möjligheter till arbete vittnar alla om. Praktiken ger dessutom god kännedom om yrket och ger kontakter. Utan praktik ser man chanserna till ett arbete som små. Respondenterna nämner också i sammanhanget att man måste ha utbildning för att få jobb i Sverige.

5.2 Praktik och integration

Svårast att analysera är integration i samband med praktik. Som teoribakgrunden visar finns det en uttalad integrationspolitik från regeringen när det gäller arbetet med invandrare. En integrationspolitik som alltmer handlar om åtgärder

relaterade till arbete i samband med undervisningen i svenska för invandrare. Utifrån intervjustvaren är det tydligt att respondenterna ser att en praktikplats gynnar en etablering på arbetsmarknaden, men medvetenheten är låg när det gäller kännedomen om att det finns en uttalad integrationspolitik i det avseendet. Man har däremot hört budskapet i skolan flera gånger, och i och med det har ju faktiskt budskapet gått fram även om det inte tydligt framgår att respondenterna själva sätter in i det hela i ett större sammanhang.

Två av respondenterna kände inte till begreppet integration, medan två dock vittnar om en medvetenhet, och förknippar det med demokrati, jämställdhet, kultur, traditioner, osv., Något som kanske inte är så konstigt, eftersom respondenterna relaterar till sina praktikplatser som de vistades på när den förra kursplanen (SKOLFS 1994:44) var gällande.

Graden av delaktighet kan vara ett ”integrationsproblem” heter det i en utredning om nuvarande regerings integrationspolitik (Regeringens skrivelse 2008/09:24). Och just delaktighet – och i det här fallet genom möjligheterna till att kunna få jobb genom att göra praktik – är något som hörs flera gånger under respondentintervjuerna.

6 Slutdiskussion

Denna studie har tagit upp och undersökt invandrades upplevelser av praktik i samband med svenskstudier. Intervjuerna gav mycket information som handlade om hur de fyra intervjuade invandrarna såg på praktik som en del i sin utbildning. Teoribakgrunden visade dessutom att det finns högt ställda föreställningar om praktikens syfte i de olika utredningar och dokument. Inom framför allt två områden stämmer invandrarens och alla skrivna intentioners bild överens; dels handlar det om att praktik i arbetslivet är bra för språkutvecklingen, dels handlar det om att praktik är viktigt för att få referenser, kontakter och intyg från arbetsmarknaden. Dessa faktorer ligger helt i linje med gällande styrdokument och har också uppfattats som viktiga av respondenterna. Däremot visar denna studie att praktikanterna inte kan nyansera bilden av språkinläringen då de inte vet om *hur* de lär sig. Respondenterna talade mest om hur bra det var att lära sig nya ord och höra ett autentiskt språk talas, utan att kunna precisera ytterligare hur deras språkliga kompetens utvecklades på praktikplatsen. Studierna i teoribakgrunden radar upp en mängd exempel på vad skriftlig och muntlig kommunikation på en arbetsplats är, men i intervjuerna redogjorde inte någon av respondenterna speciellt detaljerat *hur* man lärde sig, utan bara *att* man lärde sig.

Studiens primära syfte var att ta reda på invandrarens upplevelser av praktik som åtgärd i samband med svenskstudier såg ut. Jag anser att syftet har uppnåtts, då många synpunkter har kommit fram genom att respondenterna har fått göra sina röster hörda, utan att intervjufrågorna pekade åt ena eller andra hållet.

Studien har också visat att styrdokumentens högt ställda intentioner avseende vilken roll praktiken ska fylla bara delvis har uppfattats av invandrarna själva. I stora drag upplever respondenterna att praktik är bra för språk och ökar chanserna för att få in en fot på arbetsmarknaden.

Dessutom har studien visat att respondenterna överlag är nöjda med hur praktikanskaffaren matchar individens önskemål och tidigare yrkes- och studiebakgrund, samt framtida yrkesmål, vilket ligger helt i linje med styrdokumentens intentioner. I några fall har detta resulterat i en önskan att försöka få jobb inom det aktuella yrket. I andra fall har det fungerat i motsatt riktning – personen i fråga har upptäckt att yrket inte passade henne. Överlag ger respondenternas svar vid handen att praktik är en viktig åtgärd för att få kännedom om svensk arbetsmarknad och en möjlighet att få referenser i Sverige. För de elever som läser en yrkesutbildning finns en betydligt starkare koppling till yrket och branschen, vilket resulterar i en mängd uppgifter som i första hand handlar mer om information och kunskap för eleven än om språkutveckling. Dock framkommer det att under denna inläring av ny kunskap lär sig eleverna mycket språk. Delar av de intentioner och riktlinjerna i styrdokumentet når således fram till dem som gör praktik i samband med studier i svenska.

Søgaard Sørensen & Holmen (2004:6) skriver att forskningsområdet är en kompromiss mellan det önskade och det som är realistiskt. Och det är ett konstaterande jag som lärare skriver under på – man har en verklighet att förhålla sig till och centrala och avgörande faktorer i denna verklighet handlar om tid, pengar och resurser – och inte minst den politiska styrningen. Ett resonemang som understryker den komplexa verklighet som denna studie tagit upp, där utredning på utredning visar att samsynen mellan de olika aktörerna är ett område där det finns förbättringsmöjligheter. Ett annat förbättringsområde skulle kunna vara att öka medvetenheten hos lärarna om *hur* språkutveckling på en praktikplats går till (SOU 2003:77). Dels handlar det om att lärarna ökar sina egna kunskaper om hur språkutveckling kopplat till praktik och yrkesidentitet går till, dels om att invandraren själv blir medveten om den processen, vilket inte minst denna studies teoribakgrund har pekat på.

7 Litteraturförteckning

Tryckta källor

- Andersson, Helena 2007. *Interkulturell kommunikation inom sjukvården. Den kommunikativa situationen för invandrare på svenska arbetsplatser 1*. Intervjuer. Tefa 45, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet
- Holmegaard, M & Wikström, I. 2004 Språkutvecklande ämnesundervisning. I: Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Sid 539-572. Studentlitteratur
- Karlsson, Anna-Malin 2007. *En arbetsdag i skriftsamhället. Ett etnografiskt perspektiv på skriftanvändning i vanliga yrken*. Skrifter utgivna av Språkrådet 2. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Kvale, Steinar 1997, *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, I.(1996) Svenskundervisning för invandrare (sfi) I Hyltenstam, K. (red) *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrare- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Lund, Karen & Svendsen Pedersen, Michael 2006. Can (a second) language in the workplace? I: Frederiksen, Karen-Margarete, Sonne Jakobsen, Karen, Svendsen Pedersen, Michael & Risager, Karen (red.). *Second language at work*. (IRIS Publications 1.) Roskilde: Roskildes Universitet, s.11-36.
- Søgaard Sørensen, Marianne & Holmen, Anne 2004. *At blive en del af en arbejdsplads – om sprog og læring i praksis*. Institut for Pædagogisk Antropologi. Danmarks Pædagogiske Universitet.
- Trost, J. 1993. *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Elektroniska källor

- Arbetsförmedlingen. <http://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssokande/Stod-ochservice/Insatser-och-program/Ar-du-under-25-ar-/Instegsjobb.html>, Hämtad 2010-05-12
- Franzén, E. & Johansson L. 2004:5 ISAU. *Föreställningar om praktik som åtgärd för invandras integration och socialisation i arbetslivet*. <http://www.ifau.se/upload/pdf/se/2004/r04-05.pdf>
Hämtad 2010-03-10

Integrationsverket 2007a. *Integrationspolitikens resultat – På väg mot ett samlat system för uppföljning och analys vid 16 statliga myndigheter.*

<http://www.temaasyl.se/Documents/IV/integrationspolitikens%20resultat.pdf>

Hämtad 2010-04-16

Integrationsverket 2007b. *Statistikrapport – Uppdatering av aktuella siffror, relevanta nyckeltal och indikationer om integration.*

http://www.temaasyl.se/Documents/IV/Statistikrapport_2007.pdf

Hämtad 2010-05-05.

Länsstyrelsen, (2010), *Integration - Nyhetsbrev från länsstyrelserna* (Nummer 1, april 2010) http://www.lansstyrelsen.se/NR/rdonlyres/D28584D4-DDFB-44E1-896EC3EB36E2FD8/170783/Nyhetsbrev_nr1_2010.pdf,

Hämtad 2010-05-10

Prop. 1997/98:16. *Sverige, framtiden och mångfalden från invandrapolitik till integrationspolitik*

http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=37&dok_id=GL0316,

Hämtad 2009-12-15.

Prop. 2009/10:60 *Nyanlända invandras arbetsmarknadsetablering – egenansvar med professionellt stöd*

<http://www.regeringen.se/sb/d/11302/a/135989>.

Hämtad 2009-12-30

Regeringens skrivelse 2008/09:24 *Egenmakt mot utanförskap – regeringens strategi för integration.*

<http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=37&rm=2008/09&bet=24&typ=prop>

Hämtad 2010-04-30

SKOLFS:1994:44. Skolverket. *Kursplan för svenskundervisning för invandrare (sfi).* <http://www.skolverket.se/sb/d/389/a/16146>. Hämtad 2009-12-30

SKOLFS:2000:3. Skolverket. *Kursplan SVA 1201 – Svenska som andraspråk A*

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0304&infotyp=&skolform=21&id=3824&extraId=>

Hämtad 2010-05-01

SKOLFS:2004:25. Skolverket. *Kursplan SV2052 – Svenska som andraspråk.*

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0304&infotyp=17&skolform=32&id=2061&extraId=1558>

Hämtad 2010-05-01

SKOLFS:2009:2. Skolverket. *Kursplan för svenskundervisning för invandrare (sfi)*. <http://www.skolverket.se/sb/d/471/url>

Hämtad 2010-05-12

Skolinspektionen 2009. *Kvalitetsgranskning av svenskundervisning för invandrare (sfi) i Göteborgs kommun*”, Dnr 40-2009:1809, <http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/sfi/kvalitetsgranskning-goteborg-svenska-sfi.pdf?epslanguage=sv>.

Hämtad 2010-05-05

Skolverket, (2009), Publikationer: *Gemensam europeisk referensram för språk* <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2144>).

Hämtad 2010-05-12

Statskontoret 2000:27. *Svenskundervisning för invandrare (sfi) – egen skolform eller del av komvux?*

<http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2000/200027.pdf>

Hämtad 2009-05-15

SOU 2003:77. *Vidare vägar och vägen vidare – svenska som andraspråk för samhälls- och arbetsliv*.

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c4/09/25/25342838.pdf> .

Hämtad 2010-03-15.